

DET KONGELIGE FORNYINGS-, ADMINISTRASJONS- OG
KIRKEDEPARTEMENT

MERKING PÅ TJØTTA SOVJETISKE KRIGSKIRKEGÅRD

HØRINGSNOTAT juni 2012

1. BAKGRUNN

Tjøtta sovjetiske krigskirkegård og Tjøtta internasjonale krigskirkegård er anlagt av den norske stat og forvaltes av Krigsgravtjenesten i Fornyings-, administrasjons- og kirkedepartementet.

På Tjøtta sovjetiske krigskirkegård er det i følge Krigsgravtjenestens opprinnelige register gravlagt om lag 8000 sovjetere, hvorav 826 til nå har vært kjent og gravene merket med navn. Etter oppdrag fra Kirkedepartementet gjennomførte Falstadsenteret 2009 - 2011 et prosjekt, *Krigsgraver søker navn*, som hadde til formål å identifisere så mange som mulig av de ukjente sovjetiske krigsfanger som er gravlagt i Norge.

Det blir stadig funnet nye navn. Departementet sikter likevel nå mot å merke den sovjetiske krigskirkegården med de navn som er funnet. Basert på foreløpige anslag fra Falstadsenteret legger departementet nå til grunn at det vil dreie seg om i størrelsesorden 4000 navn.

Tjøtta sovjetiske krigskirkegård er inndelt i to felt: A og B. På felt A, der de 826 navngitte er gravlagt, ligger det også gravlagt 207 ukjente og 173 som er identifisert bare med fangenummer. Totalt er det på felt A om lag 1200 graver, som alle er registrert med gravrekke og -nummer. Gravene til de navngitte er i dag merket med liggende steinplater i gressbakken. På felt B er det gravlagt om lag 6800. Av disse har fangenummer på 600 vært kjent, men ikke hvor på felt B disse er gravlagt. Dette innebærer at selv om man skulle få navn på de fleste av de som er gravlagt på Tjøtta sovjetiske krigskirkegård, vil det ikke være mulig å identifisere den enkelte grav på felt B, og heller ikke å knytte navn til de ukjente gravene på felt A.

Det forslaget til plan for fremtidig merking som nå sendes ut på høring omfatter Tjøtta sovjetiske krigskirkegård. Dersom det også skulle bli funnet navn på de som gikk ned med fangetransportskipet Riegel, og som er gravlagt på Tjøtta internasjonale krigskirkegård, vil spørsmålet om fornyet merking på denne krigskirkegården bli tatt opp som egen sak.

2. MINNEPLATER

Valg av materiale

Departementet har vurdert ulike typer materialer for minnesmerkene, herunder stein av ulike bergarter. Når det gjelder stein er det lagt til grunn at navn skal freses inn uten oppmaling.

En har ikke funnet løsninger i mer moderne materialer som tilfredsstillende de estetiske krav som bør stilles, og har derfor kommet til at minneplatene bør utformes i stein.

Det er innhentet prøver, der en optimal skrifttype og størrelse er frest inn i stein av ulike bergarter. Departementet har kommet til at løsningen i skifer vil bli vanskelig lesbar. Diabas vil, med de store flater som her er aktuelle, framstå som en lite tiltalende svart vegg. På dette grunnlag vurderer departementet løsningen med bergan-stein eller tilsvarende som den mest aktuelle, og vurderer det også slik at det er dette som vil være visuelt best tilpasset det eksisterende hovedmonumentet.

Plassering av minneplater

Som det framgår vil det ikke være mulig å merke den enkelte grav. Departementet har derfor kommet til at minnesmerkene bør produseres som plater og monteres sammenhengende i fronten av den steinmuren som utgår på begge sider av hovedmonumentet i vest.

Minneplatene bør av estetiske grunner ikke rage opp over steinmuren. Av hensyn til gressklipping og platenes lesbarhet bør skriften på platene ikke gå lenger ned enn 30 cm over bakkenivå.

Dette innebærer at platene kan utformes med en høyde på max 100 cm.

Oppsett av navn, skrift og størrelse på minneplatene

Departementet har vurdert ulike alternative forslag til oppsett av navn og størrelse på skrift og minneplater. Ett alternativ er å sette opp navnene midtstilt i kolloner, et annet alternativ er kolloner med lik marg, og et tredje alternativ er å stille navnene etter hverandre i alfabetisk rekkefølge med en strek i mellom.

Det at navnene har forskjellig lengde gjør at første og andre alternativ er lite attraktive løsninger. Det er mulig at disse alternativene i praksis bare lar seg gjennomføre ved å fravike kravet om at navnen skal oppstilles alfabetisk. Da blir det svært vanskelig å finne fram til et konkret navn for de besøkende som søker det. Alternativ 3 rammes ikke av slike betenkeligheter, og er dessuten det forslaget som gir rom for flest navn pr m². Dette er et viktig argument, fordi det store antallet navn gjør at minneplatene kan komme til å framstå som en massiv og dominerende vegg. Det er derfor et sentralt anliggende å søke å holde det totale flatenivået på minneplatene så lavt som mulig. Det er likevel ønskelig, blant annet fordi det er flere som har samme navn, også å inngravere fødsels- og dødsår.

Med alternativ 3 med fødsels- og dødsår vil minneplater med 4000 navn utgjøre en minnevegg bestående av 40 plater a 1x1,7m - totalt om lag 68 løpemeter. Dette forutsetter en skrifthøyde på 15 mm og 10 mm linjeavstand. De delene av kirkegårdsmurene som det er mest aktuelt å montere minneplater på utgjør om lag 55 løpemeter. Skriftstørrelsen vil derfor måtte vurderes når det foreligger endelig informasjon om antall navn som skal gjengis.

3. MERKING AV FELT A

Som omtalt ovenfor er felt A merket med navneplater i bakken. Gravene ligger i 10 rekker, med om lag 120 i hver rad. Disse er i dag merket med 826 navneplater (steinplater) i bakken. Flere av platene har referanser til to gravlagte (i form av messingskilt skrudd inn i steinplaten), hvorav det ene skiltet er navnsatt, mens det andre har inskripsjonen ”ukjent”. Disse ukjente er av to kategorier. Det er de som man kjenner fangenummer på (og som det vil være mulig å identifisere) og de man ikke kjenner fangenummer på (og som følgelig heller ikke kan identifiseres).

Gjennom prosjekt *Krigsgraver søker navn* har man funnet navn på mange av de til nå ukjente som er gravlagt på Tjøtta. Det er frambrakt kunnskap om navn på noen flere, men ikke alle, av de som nå er gravlagt på felt A.

Det må da tas stilling til flere spørsmål.

1. Skal de nye minneplatene inneholde navn på gravlagte på felt A? Departementets oppfatning er at svaret er ja. Uavhengig av spørsmålet om merking av felt A, mener departementet at de nye minneplatene bør inneholde navn på alle de vi legger til grunn at er gravlagt på Tjøtta sovjetiske krigskirkegård.

2. Da oppstår spørsmålet om felt A i framtida bør merkes særskilt, og i tilfelle hvordan. Her er det flere alternative løsninger.

2.1. Man kan la den historisk opprinnelige merkingen av felt A ligge som nå. Argumentet mot en slik løsning er dels at den da ikke vil være fullstendig og korrekt i forhold til det vi nå vet. Det er ikke bare funnet nye navn, men også fornavn på gravlagte man til nå bare har hatt etternavn på, samt ny og korrekt stavemåte på mange navn. Det er også et argument mot å la de opprinnelige steinplatene ligge at dette har vist seg å være vanskelig å vedlikeholde fordi steinene beveger seg i bakken.

2.2. Det andre alternativet er å rette opp den særskilte merkingen av felt A slik at den blir i overensstemmelse med ny kunnskap. Argumentet mot en slik løsning er, i tillegg til vedlikeholdsargumentet, at heller ikke en slik merking vil være fullstendig og korrekt i forhold til de som er gravlagt der. Det er også et spørsmål om det er riktig å opprettholde en særmerking av felt A når man har fått kunnskap om mange av navnene på de som er gravlagt på felt B.

2.3. Departementet vil særlig be høringsinstansene vurdere om merkingen med minneplater nå bør avløse den særskilte merkingen av gravene på felt A, og at steinene i bakken derfor bør fjernes. Det kan ved en slik løsning vurderes å markere felt As rekker med metallmerker i bakken, og gjøre gravkart over de som man vet hvor er gravlagt tilgjengelig på kirkegården. Slik vil de som ønsker det kunne finne fram til det konkrete gravstedet for de gravlagte der det finnes slik kunnskap.

Man kan ikke se bort fra at fortsatt forskning i framtida vil kunne frambringe flere navn på ukjente som er gravlagt på Tjøtta, både på felt A og B. Den løsning som her er foreslått innebærer at merkingen i framtida forholdsvis enkelt kan bringes à jour ved at det settes opp en eller flere nye minneplater i tilknytning til de som nå foreslås reist.

4. INFORMASJONSPLATER OG BEPLANTNING

Ved inngangen til Tjøtta sovjetiske krigskirkegård står det i dag en informasjonsstøtte som inneholder faktafeil. Ved inngangen til Tjøtta internasjonale krigskirkegård ("Riegelkirkegården") står det også en minnestein med informasjon på norsk, russisk og tysk. Departementet mener det er behov for å informere bedre på stedet om hva som finnes der, og vurderer følgende:

1. Det settes opp en informasjonstavle ved parkeringsplassen som på norsk, russisk, tysk og engelsk gir en kortfattet orientering om de to krigskirkegårdene.

2. Steinen ved inngangen til den sovjetiske krigskirkegården erstattes av en ny infoplate som plasseres like ved inngangen og med følgende tekst på norsk, russisk, tysk og engelsk:

Her hviler sovjetiske krigsfanger som døde i tyske tvangsarbeidsleire i Norge under 2. verdenskrig. De var gravlagt på ulike steder i hele Nord-Norge og ble flyttet hit i 1951. Kirkegården ble innviet 8. juli 1953.

Boks med informasjon og eventuell besøksbok, som nå står i muren ved hovedmonumentet, flyttes his.

3. Minnesteinen utenfor Riegelkirkegården blir stående som nå.

4. Det settes opp en informasjonsstøtte ved den nye gjennomgangen fra den sovjetiske til den internasjonale krigskirkegården, med følgende tekst på norsk, tysk, russisk og engelsk:

Tjøtta internasjonale krigskirkegård er anlagt til minne om dem som mistet livet da transportskipet Riegel ble senket 27. november 1944. Kirkegården ble anlagt da de omkomne i 1969 ble hentet ut av skipsvraket og gravlagt her.

Det legges ikke opp til at krigskirkegårdenes parkerings- og rasteplass skal utstyres med allmenne infotavler om severdigheter etc. i kommunen.

5. Det gjøres ikke vesentlige endringer i beplantningen på krigskirkegårdene. Det innebærer at inntrykket av det åpne området med gressplen bevares, at det etableres overgang mot den naturlige vegetasjonen rundt kirkegården med et fåtall trær og busker, at hovedmonumentet prydes med et enkelt blomsterbed, og at man fortsatt sikrer siktlinjen fra hovedmonumentet ut mot havet.